

УДК 334.7:364

JEL Classification A13, D21, L20, L31

DOI 10.33111/sedu.2022.51.005.018

Давидкова Катерина Максимівна*
Оберемчук Валентина Феодосіївна**

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Соціальні проблеми можуть накопичуватися роками в різних сферах нашого життя: освіті, медицині, охороні навколишнього середовища. Ефективним шляхом є створення організацій, які самостійно генерують дохід для вирішення соціальних проблем на основі інноваційних підходів і рішень. Поєднання бізнес-підходу та соціальної складової формують концепцію соціального підприємництва. Різноманітність визначень зумовлена тим, що підприємництво, як вид діяльності, базується на різних наукових дисциплінах: економіці, соціології, бізнесі, антропології, етиці, психології. У роботі проведено критичний аналіз визначення поняття «соціальне підприємництво», дефініції соціального підприємства та визначено основні риси соціального підприємця. Отримані результати структуровано з акцентуванням уваги на основних факторах, що впливають на формування соціального підприємництва. Запропоновано під соціальним підприємництвом розуміти процес впровадження інноваційних рішень та ідей за допомогою бізнес-інструментів в економічну систему країни з метою соціального впливу на суспільство. На основі проведеного аналізу соціальних підприємств у різних локаціях виявлено виклики сьогодення, які стосуються як соціального підприємництва, так і класичного бізнесу. Ці виклики торкаються суттєвих питань створення робочих місць і спрямування прибутків на вирішення важливих соціальних проблем і допомогу країні. Наведено приклади функціонування соціальних підприємств в Україні в умовах війни з метою підтримки суспільства.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціальне підприємство; соціальний підприємець; концептуальне підґрунтя; інноваційна бізнес-модель.

Вступ. Ринок підприємництва щодня зіштовхується із викликами сьогодення: нові інструменти, методики, правила. Підприємництво – це вміння розпочинати новий бізнес, особливо коли це передбачає відкриття нових можливостей для діяльності та розвитку. Підприємництво має бути для кожного, а не для обраних.

---

* Давидкова Катерина Максимівна – магістр економіки, аспірантка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), ORCID 0000-0002-8993-7486, davydkova_kateryna@kneu.edu.ua

** Оберемчук Валентина Феодосіївна – канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (м. Київ, Україна), ORCID 0000-0001-9385-0714, valentyna.oberemchuk@kneu.ua

Широкий спектр соціальних проблем у суспільстві мають вирішуватись, і бізнес у цьому контексті відіграє одну з ключових ролей. Соціальні проблеми можуть накопичуватись роками у різних сферах нашого життя: освіті, медицині, охороні довкілля. Саме бізнесовий підхід має застосовувати швидкі дії та прогресивні рішення для соціуму в сучасних реаліях. Створення організацій, в якій самостійно генерується прибуток для розв'язання соціальних проблем на основі інноваційних підходів і рішень, є ефективним шляхом. Поєднання бізнес-підходу та соціальної складової утворюють поняття соціального підприємництва. Це своєрідна візія покращення рівня життя, яка вирішує соціальні проблеми через здійснення підприємницької діяльності. Таке підприємництво – найефективніший вид економічної діяльності, яке існує на перетині приватного та волонтерського секторів. Це завжди збалансована діяльність, яка забезпечує фінансову вигоду із соціальними цілями. Дослідження теми соціального підприємництва відкриває нові площини для науки.

Постановка завдання. Аналіз проведених досліджень вказує, що висвітлення теми соціального підприємництва має надзвичайне поширення в Європі та США і з 2015 р. набуває актуальності в Україні. Зокрема соціальне підприємництво, соціальні підприємства та екосистеми соціального підприємництва досліджувались такими вченими та практиками: А. Лівенг, К. Бірхельцер, П. Петтініємі, К. Борзага, Л. Фрайсе, Г. Галера, Р. Спір, Ф. Зандонай, Б. Андрощук, Н. Голуб, О. Довгань, А. Корнецький, А. Бочарнікова, Г. Осовська, Д. Розенберг, Я. Сандал, Ф. Спрекл, М. Ван Марревік та інші. Попри значну кількість наукових праць у міжнародних виданнях, у яких розглядаються питання понятійного апарату, історичні аспекти, практичні рекомендації, законодавче регулювання, кейси реалізації соціального підприємництва, ці питання залишаються актуальними у контексті виникнення соціальних проблем і реалій України.

Метою дослідження є обґрунтування концептуального підґрунтя соціального підприємництва і розробка на цій основі практичних рекомендацій щодо його функціонування в умовах сьогодення.

Для реалізації поставленої мети визначено такі завдання: на основі результатів аналізу концептуального підґрунтя розвитку соціального підприємництва сформувані сучасні дефініції понять «соціальне підприємництво» та «соціальне підприємство»; виокремити основні ознаки соціального підприємства для визначення впливу на суспільство; з'ясувати основні риси соціального підприємця; окреслити виклики соціального підприємництва.

Для проведення дослідження здійснено критичний огляд літератури, проведено інтерв'ювання підприємців-практиків. Крім того, використано загальнонаукові методи порівняння, систематизація, вимірювання, економічного та статистичного аналізу для уточнення суті соціального підприємництва, формування авторського трактування цих термінів, аналізу підприємницької діяльності та висвітлення викликів сьогодення.

Результати. За різними історичними джерелами, поняття соціального підприємництва зародилось у 1970–1980-х роках у Європі. Концепція соціального підприємництва була розроблена у Великобританії, щоб протистояти традицій-

ному комерційному підприємству для просування соціальних стимулів для бізнесу. Лише наприкінці 1990-х років поняття «соціальне підприємництво» було концептуалізовано досить чітко і наголошувало на процесах соціальних інновацій, здійснюваних соціальними підприємцями [1; 2]. Отже, соціальне підприємництво як поняття є відносно новим і його концептуальне трактування все частіше відбувається у дуже широкому значенні – від волонтерської діяльності до корпоративної соціальної відповідальності.

Раніше «соціальний підприємець», «соціальне підприємництво» і «соціальне підприємство» застосовувались у споріднених формулюваннях. Наприклад, можна сказати, що соціальне підприємництво розглядалося як процес, за допомогою якого соціальні підприємці створюють соціальні підприємства [3]. Проте в останнє десятиліття в дослідженнях, у літературі та на практиці почали з'являтися різні визначення та підходи до кожного з цих трьох понять.

Перш ніж перейти до понятійного апарату соціального підприємництва та соціального підприємства, звернемось до тлумачного словника, адже термін «бізнес» та «підприємництво» – терміни запозичені. За Кембриджським словником, бізнес – це традиційна діяльність купівлі або продажу товарів та послуг для отримання прибутку, у той час як підприємництво – це навичка щодо створення нових ідей та методів у бізнесі, яка формується на основі постійної пошукової діяльності та нових можливостей [4]. З даних визначень вже формуємо ключову ідею, що підприємництво вимагає інновацій та ідей.

У 2014 р. Гаурі, Тасаворі і Заефаріан визначили соціальне підприємництво як потужний механізм боротьби з бідністю. Пізніше про соціальне підприємництво писали як про розширення прав і можливостей жінок, інструмент інклюзивного зростання ринків для існування, каталізатор соціальних трансформацій [3; 5; 6; 7]. Різноманіття визначень пов'язано з тим, що підприємництво як вид діяльності базується на різних наукових дисциплінах (економіка, соціологія, бізнес, антропологія, етика, психологія).

Результати вивчення літературних джерел з визначення поняття «соціальне підприємництво» подано у табл. 1.

Таблиця 1

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО»

Джерело	Визначення
Зелена книга соціального підприємництва в Україні	Соціальне підприємництво – це бізнес із соціальними цілями, доходи якого реінвестуються в реалізацію місії або на благо спільноти, а не розподіляються між акціонерами і власниками
Investopedia (Dotdash Meredith)	Соціальне підприємництво зосереджується на особах, які розробляють рішення соціальних та екологічних проблем, використовуючи існуючі методи та стратегії ведення бізнесу
Білл Дрейтон	Соціальне підприємництво породжує та формує зміни. Соціальні підприємці не хочуть допомагати. Вони хочуть змінити світ. Соціальне підприємництво дуже заразливе, тому що люди глибоко і центрально хочуть висловлювати любов і повагу на ділі

Закінчення табл. 1

Джерело	Визначення
Tomas Vjörkman	Соціальне підприємництво – це коли окрема особа чи група людей бере на себе відповідальність за вирішення гострих проблем суспільства. Це може бути стримана справа або масштабна ініціатива, яка залучає маси. Важливо те, що ця діяльність чи ініціатива вирішує проблему та позитивно змінює чиєсь життя
Аліна Бочарнікова	Це розв'язання чи пом'якшення соціальних проблем за допомогою бізнес-інструментів в інноваційний спосіб
Мохаммад Юнус	Це бізнес із соціальною метою. Створений для покращення життя інших людей. Мета бізнесу полягає у створенні соціальної цінності для громади чи суспільства загалом і подолання суспільно значущої проблеми
Wix Encyclopedia	Соціальне підприємництво – це спосіб ведення бізнесу з метою внести зміни у світ через вирішення соціальних, культурних чи екологічних проблем

Джерело: складено за даними [8–14].

Важливо наголосити, що батьком соціального підприємництва є Білл Дрейтон. Цей соціальний підприємець, відомий своєю організацією Ashoka – американською некомерційною організацією, яка сприяє розвитку соціального підприємництва шляхом об'єднання та підтримки окремих соціальних підприємців. Мохаммад Юнус у 2016 р. отримав Нобелівську премію миру за започаткування мікрофінансування через Grameen Bank як важливого інструменту для підтримки малого бізнесу, заснованого бідними людьми у світі [13]. Після цієї події вважається, що соціальне підприємництво здобуло всесвітнє визнання.

Наведені у табл. 1 визначення доводять, що соціальне підприємництво має різні визначення і, на нашу думку, одна із головних причин у тому, що його екосистема складається із різних елементів, які взаємодіють між собою. Інша причина – це необізнаність соціуму у відмінностях понять «соціально відповідальний бізнес», «благодійність» і «соціальне підприємництво». Саме тому освітня складова є важливою: під час навчання необхідно створювати теорію змін і рішення через бізнес. Ідея навчання соціальних підприємців та всіх, хто бажає розпочати підприємницьку справу, в тому, щоб вплив був не випадковим.

На основі зроблених узагальнень та виділених відмінностей зазначених понять досліджуваної предметної сфери пропонуємо під соціальним підприємництвом розуміти процес впровадження інноваційних рішень та ідей за допомогою бізнес-інструментів в економічну систему країни з метою отримання соціального впливу на суспільство. Соціальне підприємництво ефективно функціонує лише в умовах екосистеми.

Екосистема в економіці – це цілісна структура елементів, які закономірно пов'язані між собою і допомагають один одному повноцінно функціонувати в економічному просторі. Іншими словами, це середовище, яке оточує той чи

інший економічний суб'єкт. Екосистема соціального підприємництва включає наукові інститути, споживачів, ресурсну базу, об'єднання підприємців, бізнес-інкубатори, фінансові інституції, партнерську співпрацю, бізнес-асоціації, місцеву владу, соціальні підприємства, інвесторів, університети, громадські організації, медіаканали тощо.

Уточнимо суть і підходи до трактування поняття «соціальне підприємство». Найвлучніші визначення подано у табл. 2.

Таблиця 2

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО»

Джерело	Визначення соціального підприємства
Томпсон (2002)	Підприємство, яке створено для соціальних цілей, але діє як підприємство у добровільному чи некомерційному секторі
Дорато (2006)	Інноваційна діяльність, що підвищує соціальну цінність, яка може існувати в межах некомерційних організацій, бізнесу та державного сектору
Маір та Шоєн (2007)	Задовольняє соціальні потреби та/або каталізує соціальні перетворення. Його основною метою є створення соціальної цінності, тоді як створення економічної вартості є необхідною, але недостатньою умовою
EMES International Research Network (2011)	Некомерційні приватні організації, що надають товари чи послуги, безпосередньо пов'язані з їхньою явною метою – принести користь суспільству. Вони спираються на колективну динаміку, що включає різні типи зацікавлених сторін у своїх керівних органах, вони високо цінують свою автономію та несуть економічні ризики, пов'язані з їх діяльністю
Міллер (2012)	Гібридне підприємництво, яке створює соціальну цінність за допомогою ринкових методів
Інвестопедія (2013)	Бізнес із конкретними соціальними цілями, які служать його головної меті. Соціальні підприємства прагнуть максимізувати прибуток, одночасно максимізуючи вигоди для суспільства та навколишнього середовища, а прибуток в основному використовується для фінансування соціальних програм
Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) (2015)	Будь-яка приватна діяльність, яка здійснюється у суспільних інтересах, організована за підприємницькою стратегією, основною метою якої є не максимізація прибутку, а досягнення певних економічних та соціальних цілей, і яка має здатність приносити інноваційні рішення для вирішення проблем соціальної ізоляції та безробіття
Європейська Комісія (2016)	Оператор соціальної економіки, основною метою якого є соціальний вплив, а не отримання прибутку для своїх власників чи акціонерів. Воно працює, надаючи товари та послуги на ринок у підприємницькій та інноваційній манері та використовує свій прибуток переважно для досягнення соціальних цілей. Управління здійснюється відкритим і відповідальним чином із залученням працівників, споживачів і зацікавлених сторін, на яких впливає його комерційна діяльність.

Закінчення табл. 2

Джерело	Визначення соціального підприємства
Pact. (2018) The Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine: Challenges and Opportunities. Kyiv, Ukraine and Washington	Бізнес, спрямований на вирішення соціальних та/або екологічних проблем у громадах і зосереджений на досягненні економічних і соціальних цілей. Соціальні підприємці поєднують суспільні цілі з підприємницьким духом
Соціальне підприємництво в Україні. Social business in UA (2018)	Бізнес-модель, якою керує комерційна чи некомерційна організація, що має подвійний результат: максимізацію соціального та фінансового прибутку
Кембриджський словник (2019)	Діяльність керуючих організацій, які мають на меті заробляти гроші, щоб надати перевагу корисним соціальним цілям
Журнал соціальне підприємництво. Scopus (2020)	Організація, яка прагне заробляти гроші, щоб служити корисним соціальним цілям. Продаючи товари та послуги на відкритому ринку, соціальні підприємства створюють робочі місця та реінвестують свої прибутки назад у власний бізнес або місцеву громаду

Джерело: складено за даними [1;4; 9; 15–23].

Узагальнюючи визначення з різних джерел, нами сформульовано авторське трактування дефініції соціального підприємства як інноваційної моделі, що максимізує соціальний вплив на суспільство та отримує прибуток за допомогою підприємницьких методик. Тому соціальному підприємству властиві такі ознаки: юридично зареєстрована організація; має соціальну мету; здійснює підприємницьку діяльність; створене для працевлаштування вразливих категорій населення; реінвестує прибутки в реалізацію своєї соціальної місії; здійснює соціальні зміни через використання інновацій та підприємництва; виробляє соціально значущі товари чи надає соціально значущі послуги.

Визначимо основні риси соціального підприємця. Термін «соціальний підприємець» вперше з'являється у літературі американськими фондами та організаціями з середини 1990-х років. Соціально орієнтовані особи виявляють і підтримують різними способами ініціативи, які несуть соціальну місію, водночас ведучи себе як справжні підприємці з точки зору динамізму, готовності ризикувати, особистої участі та інноваційних практик. Також надзвичайна громадська підприємливість у вмінні шукати та використовувати інновації та хороші ідеї, – це про риси підприємця. «Соціальні підприємці є важливою рушійною силою, яка змінює систему. І з глибини душі вони, а отже, і їхня робота, віддані добробуту для всіх», – за словами Білла Драйтона, гуру соціального підприємництва [10].

Ми вважаємо, що в українській літературі найкраще визначення соціального підприємця наведено Аліною Бочарніковою у посібнику «Про соціальне підприємництво – просто!», а саме: «соціальний підприємець – це агент соціальних змін, який намагається розв'язувати "старі" соціальні проблеми "новими"

підприємницькими способами. Особа, яка керує соціальним підприємством, здатна швидко реагувати на гострі суспільно важливі проблеми, приймати ризики і творити масштабні зміни» [12].

Поєднання соціальної та економічної місії робить соціальне підприємство унікальним. І на першому місці соціальна місія на відмінну від комерційного підприємництва з соціальною відповідальністю, у якому домінує економічний інтерес. Благодійні та некомерційні організації в першу чергу позиціонують себе з соціальною місією, не маючи прибутку і будь-яких інших економічних місій. Вони прагнуть створити соціальну цінність, хоча і можуть займатися діяльністю, яка приносить прибуток відносно загального бюджету організації (збір коштів, пожертви). Ці доходи зазвичай досить невеликі та прив'язані до тривалості конкретної програми. Якщо некомерційна організація бажає кваліфікуватись як соціальне підприємство, вона повинна мати стратегічну довгострокову орієнтацію з вимірним зростанням і цільовими показниками доходу. Соціальне підприємництво ж формується під дією соціальних запитів та змін у суспільстві. У більшості випадків його пов'язують із необхідністю вирішення проблем безробіття, працевлаштування та інтеграції вразливих верств населення, внутрішньої міграції, соціального захисту. Усе це складові системи прав людини. Саме це підприємництво забезпечує підтримку суспільства з різних сторін.

У багатьох країнах для конкретизації юридичної складової соціального підприємства розпочали створювати відповідні організаційно-правові форми. Хоча новостворені формати можуть виявитися важливими інструментами у функціонування соціального підприємства та відокремлення його від інших бізнес-форм, більшість соціальних підприємств по всій Європі все ще застосовують організаційно-правові форми, які вже існують протягом тривалого часу, а саме – асоціації, кооперативи, компанії з обмеженою відповідальністю, компанії з соціальною відповідальністю, промислові товариства.

У деяких європейських країнах концепція соціального підприємства не є частиною політичного порядку денного чи наукового дискурсу за межами дуже вузького кола експертів. Хоча існує багато некомерційних організацій, які характеризуються підприємницьким підходом і задовольняють нові соціальні потреби. Такі організації не вважаються окремою групою, вони позиціонуються порізно та з власною ідентичністю. Тому для відмежування соціального підприємства від інших форм дуже важливо мати юридичний документ, який буде гарантом розвитку соціального підприємництва в країнах.

Якщо говорити про соціальне підприємництво в Україні, одразу виникає багато суміжностей із громадськими організаціями, які задовольняють соціальну складову, але ж для підприємства як економічного суб'єкта важливо мати фінансову підтримку для функціонування. У цьому контексті виникає ряд інших питань із оподаткування та підтримкою з боку держави підприємств, які працюють для суспільства та країни в цілому.

В Україні не існує окремої організаційно-правової форми «соціальне підприємство». Соціальний підприємець самостійно обирає оптимальну для себе фор-

му роботи. Тому для України важливими кроками для поширення соціального підприємництва та відмежування його від інших правових форм є розробка закону про соціальне підприємництво, Social Economy Action Plan для України і формування освітньої складової навчання суспільства соціальному підприємству.

Сьогодні на території України триває повномасштабна війна. Громадянське суспільство стає сильнішим, з'являються громадські ініціативи, ефективні підприємницькі ідеї та інноваційні види бізнесу орієнтовані на діяльність в умовах війни, підтримку економіки, відновлення країни та соціальну відповідальність. На нашу думку, найкращий вид підприємництва, яке найбільшою мірою охоплює ці питання, допомагає вирішити соціальні проблеми та є найефективнішим видом бізнесу для економіки країни, – соціальне підприємництво.

Підприємства в Україні не були готові до повномасштабної війни. На державному і корпоративному рівнях не було підготовлено відповідної стратегії для дій в умовах повномасштабної війни, тимчасової окупації чи постійних перебоїв із електро-, водо-, теплопостачаннями. Не було розроблено нормативного акта, який описував поведінку бізнесу під час війни. Зокрема, за даними Business & Human Rights Resource Centre, 30 % підприємств повністю припинили діяльність, 45 % підприємств скоротили виробництво [24]. Ці показники свідчать про врегулювання умов для працівників з дотриманням прав людини в умовах війни, адже відповідальність бізнесу не зникає, коли діяльність скорочується чи припиняється. З іншого боку, екосистема бізнес-середовища почала працювати ефективніше, ніж раніше. Бізнес виявив бажання максимально допомагати країні в умовах війни. Допомогати іншим – це природна риса, яка властива кожній людині, а в умовах війни це проявляється максимально.

Сьогодні бізнес в Україні стикається з критичними викликами для функціонування та існування в цілому. Коли в країні війна, постає головне питання – вижити. У березні 2022 р. заявки на переїзд подали 1266 підприємств, у червні – у 16 разів менше (загалом 79). За даними, на 5 липня 2022 р. зареєстровано 1710 заявок [25]. Велика кількість підприємств перемістились з військових територій. Постає питання: чи такий бізнес стає соціальним підприємством? Це питання вибудовування майбутніх кроків щодо розвитку соціального підприємництва у післявоєнний період, які лише очікують на подальші дослідження.

Для аналізу викликів, з якими зіштовхується бізнес зараз, проведено аналіз двох споріднених соціальних підприємств, які належать до однієї екосистеми соціального підприємництва – Veterano Group. Це соціальне підприємництво функціонує на умовах франшизи та об'єднує бізнеси, засновані ветеранами АТО. До цієї групи належать Pizza Veterano, кав'ярні Veterano Coffee та моноформат десертів Veterano Brownie [26]. В екосистемі чисельність працівників не змінилася протягом війни. Процеси у компанії налагоджені за умов делегування частини обов'язків, і тому працівники зможуть за потреби працювати без керівника та за гнучким графіком. Це підтверджує гіпотезу щодо ефективності

соціального підприємництва в умовах війни та забезпечення прав працівників у бізнес-середовищі.

Veterano Pizza і Veterano Brownie – соціальні підприємства. Перше підприємство призупинило роботу на 1 місяць, а потім відновило роботу з мережею доставок піци та послугою самовивозу. Відповідно робочі місця було збережено та Veterano Pizza продовжили свою ініціативу «Підвішена піца», яка зародилась з 2016 р. [27–28]. Кожен відвідувач може придбати піцу не лише для себе, а й для захисниць та захисників нашої країни. З квітня було розширено екосистему соціального підприємництва з залученням волонтерів, які допомагали відвозити піцу до військових, лікарів, працівників патрульної поліції. За літній період було реалізовано 205 «підвішених піц». Також для допомоги родинам з Азовсталі вони долучили до підприємницької екосистеми українських митців, які створювали листівки з українською тематикою. Кошти від їх продажу спрямовувались на підтримку цих родин.

Унікальним прикладом підтримки прав людини у бізнес-середовищі є навчання команди працівників. В умовах війни вміння надавати домедичну допомогу, розуміння плану евакуації – це правила, які врятовують життя людини і життя людей, які поруч. Працівники Veterano Pizza отримали необхідну базу знань за ініціативи керівника закладу.

Підприємство Veterano Pizza також функціонувало у м. Маріуполь. До початку війни було підготовлено різні сценарії дій. Найважливіше місце займала евакуація працівників в умовах повномасштабної війни. Було проаналізовано варіант із відкриттям піцерії в Запоріжжі як локації для евакуації працівників і збереження робочих місць.

Персонал кондитерської-кав'ярні Veterano Brownie у Києві повністю складався з ветеранів і ветеранок, переселенців і переселенок. До початку широкомасштабного вторгнення вони реалізували ініціативу допомоги сім'ям загиблих військових. На жаль, 24 лютого соціальне підприємство у Києві припинило свою роботу. Окремими благодійними лотами реалізовані посуд, меблі, продукція й обладнання кав'ярні. Необхідні 50 тисяч доларів на безпілотник для української армії вони зібрали за 26 годин [28].

Прикладами успішних дій є соціальне підприємство «Інші» (м. Львів), яке відкрив ресторатор Євген Клопотенко, та соціальне кафе кримськотатарської кухні «Мусафір».

Заклад «Інші» забезпечує безкоштовним харчуванням тих, хто не в змозі оплатити харчування. Ця соціальна цінність створюється за рахунок тих людей, хто готовий платити, а також за рахунок благодійних внесків [29]. Крім того, ресторан створив робочі місця для внутрішньо переміщених осіб, що також є частиною підтримки людини в умовах війни.

Кафе «Мусафір» у 2007–2014 рр. працювало як традиційний бізнес у Бахчисараї (АР Крим). Але у 2014 р., після анексії півострова, кафе разом зі своїми співробітниками переїхали до Києва [30]. Вимушені переселенці (співробітники) отримали фінансову підтримку від засновників підприємства й можливість і далі працювати в закладі. Сьогодні вони продовжують соціальну інтеграцію та

працевлаштування переселенців, а також з лютого 2022 р. розпочали поставку волонтерських обідів для різних військових батальйонів.

Проведений огляд практик соціальних підприємств у різних локаціях дозволив сформулювати виклики сьогодення, які стосуються як соціального підприємництва, так і класичного бізнесу: евакуація працівників; релокація підприємства; міграція населення – внутрішня та зовнішня; перебудова бізнес-процесів; зміна організаційної структури; загроза ракетних ударів; перебої у енергопостачанні; підвищенні цін; закриття підприємств; нові соціальні проблеми (безробіття, відтік молоді, відсутність житла, збільшення кількості людей з інвалідністю тощо). Сьогодні ці виклики стосуються питань створення робочих місць і направлення прибутку на вирішення суттєвих соціальних проблем та допомоги країні.

Сучасний український бізнес трансформується у цілісну екосистему соціального підприємництва. Бізнес розпочав нові кооперації, організував гнучкий графік роботи зі збереженням робочих місць, запровадив інноваційні рішення, соціальні ініціативи та ідеї з підтримки суспільства. Деякі компанії перераховують відсоток від прибутку на підтримку української армії, запроваджують гуманітарні проекти, а деякі безкоштовно готують їжу. Соціальні підприємства продовжують функціонувати в умовах війни та створювати позитивний соціальний вплив на суспільство. Соціальне підприємництво є найефективнішим методом функціонування економіки з метою допомоги суспільству. Ця тенденція має продовжуватися після війни, а потенціал соціального підприємництва є і має бути реалізованим в контексті екосистеми науки, бізнесу та освіти.

Соціальне підприємництво – це розвиток країни, інноваційні рішення соціальних проблем та підтримка суспільства.

Висновки. В останнє десятиліття в дослідженнях, у літературі та на практиці почали з'являтися різні визначення та підходи до кожного з понять «соціальний підприємець», «соціальне підприємництво» та «соціальне підприємство». Аналіз концептуального підґрунтя розвитку соціального підприємництва допоміг нам сформулювати власні дефініції.

Соціальне підприємництво – це процес впровадження інноваційних рішень та ідей за допомогою бізнес-інструментів у економічну систему країни з метою отримання соціального впливу на суспільство. Соціальне підприємництво ефективно функціонує лише в умовах цілісної екосистеми.

Соціальне підприємство – це інноваційна бізнес-модель, яка максимізує соціальний вплив на суспільство та отримує прибуток за допомогою підприємницьких підходів. Соціальне підприємництво формується під дією соціальних запитів та змін у суспільстві, але часто його не можуть відрізнити від інших бізнес-моделей.

Унормована організаційно-правова форма для суб'єктів соціального підприємництва дозволить конкретизувати умови функціонування та розвитку відповідних підприємств, а також відокремить їх від інших бізнес-форм.

Аналіз соціальних підприємств у різних локаціях дозволив ідентифікувати проблеми розвитку соціального підприємництва та звичайного бізнесу, серед

яких найгострішими є евакуація працівників, релокація підприємства, міграція населення, загроза ракетних ударів, перебої у енергопостачанні, закриття підприємств. Ці виклики визначають можливості вирішення найгостріших соціальних проблем в країні.

Література

1. *Social Enterprise Journal*. Scopus. URL: <https://www.scopus.com/sourceid/21100898050> (дата звернення: 9.10.2022).
2. Daz Gonzales A., Dentchev N.A. Ecosystem in support of social entrepreneurs: a literature review. *Social Enterprise Journal*. 2021. Vol. 17 No. 3.
3. Borzaga C., Spear R. (ed.). Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries. Edizioni 31, 2004. 284 p.
4. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org> (дата звернення: 08.10.2022).
5. Hulgard L., Bisballe T. Work Integration Social Enterprises in Denmark, EMES Working Papers. 2004. No. 04/08.
6. Ansari Shahzad, Munir Kamal, Gregg Tricia. Impact at the “Bottom of the Pyramid”: The Role of Social Capital in Capability Development and Community Empowerment. *Journal of Management Studies*. 2021. No 49. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01042.x>
7. Gundry Lisa K., Kickul Jill R., Griffiths Mark D., Bacq Sophie C. Creating Social Change out of Nothing: The Role of Entrepreneurial Bricolage in Social Entrepreneurs’ Catalytic Innovations. *Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth*. 2011. No. 13 (7).
8. Зелена книга соціального підприємництва. URL: <https://drive.google.com/file/d/1478NOxn3UMDN0qVTbLADr6bAKNvAnWgF/view> (дата звернення: 02.10.2022).
9. Social Enterprise. Business essentials. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/social-enterprise.asp> (дата звернення: 04.10.2022).
10. Schwartz B., Drayton B. Rippling: How Social Entrepreneurs Spread Innovation Throughout the World. San Francisco: Jossey-Bass, 2012. 288 p.
11. Björkman T. The World We Create: From God to Market. Kindle Edition, 2019. 570 p.
12. Бочарнікова А. В. Про соціальне підприємництво – просто! Київ: СТ-Друк, 2020. 67 с.
13. Yunus M. Building Social Business: The New Kind of Capitalism that Serves Humanity’s Most Pressing Needs. *PublicAffairs*, 2011. 256 p.
14. Social Entrepreneurship. Wix Encyclopedia. URL: <https://www.wix.com/encyclopedia/definition/social-entrepreneurship> (дата звернення: 04.10.2022).
15. Thompson R., Happold C. The Roots of School Readiness in Social and Emotional Development. *The Kauffman Early Education Exchange*. 2002. No 1.
16. S. Dorado. Social entrepreneurial ventures: different values so different process of creation. *Journal of Developmental Entrepreneurship*. 2006. Vol. 11. P. 319–343. <https://doi.org/10.1142/S1084946706000453>

17. Mair J., Schoen O. Successful Social Entrepreneurial Business Models in the Context of Developing Economies: An Explorative Study. *International Journal of Emerging Markets*. 2007. 2(1). P. 54-68. DOI:10.1108/17468800710718895
18. European Research Network. "The Emergence of Social Enterprise". Routledge, 2001.
19. William R., Miller S. *Motivational Interviewing: Helping People Change*, 3rd Edition, 2012.
20. Legal issues with regard to business operations and investment in Ukraine. OECD. URL: <https://www.oecd.org/countries/ukraine/34514482.pdf> (дата звернення: 5.10.2022).
21. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/info/index_en (дата звернення: 5.10.2022).
22. *The Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine: Challenges and Opportunities*. Kyiv, Ukraine and Washington, DC: Pact, 2018. 42 p.
23. Соціальне підприємництво в Україні. URL: <https://socialbusiness.in.ua> (дата звернення: 05.10.2022).
24. Ukrainian companies and human rights during the war. Business & Human Rights Resource Centre. URL: <https://www.business-humanrights.org/en/blog/ukrainian-companies-and-human-rights-during-the-war/> (дата звернення: 05.10.2022).
25. Бізнес статистика на Прозорро. URL: www.relocate.prozorro.sale (дата звернення: 5.10.2022).
26. Veterano Group. The Village Україна. Новини твого міста. Люди, місця, події. Новини України. URL: <https://www.the-village.com.ua/tags/Veterano%20Group> (дата звернення: 8.10.2022).
27. Veterano Pizza. Instagram. URL: <https://www.instagram.com/veterano.pizza/> (дата звернення: 8.10.2022).
28. Veterano Brownie. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/brownieveterano/> (дата звернення: 8.10.2022).
29. «Інші»: новий та перший заклад у Львові Євгена Клопотенка. ВД «Високий Замок». URL: <https://wz.lviv.ua/news/454556-klopotenko-vidkryv-zaklad-u-lvovi> (дата звернення: 5.10.2022).
30. Кафе «Мусафір». URL: <https://www.musafir.com.ua/> (дата звернення: 5.10.2022).

References

1. *Social Enterprise Journal*. Scopus. <https://www.scopus.com/sourceid/21100898050> (accessed: 9.10.2022).
2. Daz Gonzales, A., and Dentchev, N. A. "Ecosystem in support of social entrepreneurs: a literature review". *Social Enterprise Journal* Vol. 17 (3) (2021).
3. Borzaga C., and Spear, R. Trends and Challenges for Co-operatives and Social Enterprises in Developed and Transition Countries. Edizioni 31, 2004.
4. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org> (accessed: 08.10.2022).
5. Hulgård, L., and Bisballe, T. "Work Integration Social Enterprises in Denmark". *EMES Working Papers* no. 04/08 (2004).
6. Ansari, S., Munir, K., and Gregg T. "Impact at the "Bottom of the Pyramid": The Role of Social Capital in Capability Development and Community Empowerment". *Journal of Management Studies* 49 (2012). <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2012.01042.x>

7. Gundry Lisa K., Kickul Jill R., Griffiths Mark D., and Bacq Sophie C. “Creating Social Change out of Nothing: The Role of Entrepreneurial Bricolage in Social Entrepreneurs’ Catalytic Innovations”. *Entrepreneurship, Firm Emergence and Growth* 13 (7) (2011).
8. Zelena knyha sotsialnoho pidpryemnytstva. [Green wave of social entrepreneurship]. <https://drive.google.com/file/d/1478NOxn3UMDNNoqVTbLADr6bAKNvAnWgF/view> (accessed: 02.10.2022) [in Ukrainian].
9. Social Enterprise. Business essentials. Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/s/social-enterprise.asp> (accessed: 04.10.2022).
10. Drayton, B., and Schwartz, B. *Rippling: How Social Entrepreneurs Spread Innovation Throughout the World*. San Francisco: Jossey-Bass, 2012.
11. Björkman, T. *The World We Create: From God to Market*. Kindle Edition, 2019.
12. Bocharnikova, A. *Pro sotsialne pidpryemnytstvo – prosto!* [It’s simple about social entrepreneurship]. Kyiv: ST-Druk, 2020. [in Ukrainian].
13. Yunus, M. *Building Social Business: The New Kind of Capitalism that Serves Humanity’s Most Pressing Needs*. PublicAffairs, 2011.
14. Social Entrepreneurship. Wix Encyclopedia. <https://www.wix.com/encyclopedia/definition/social-entrepreneurship> (accessed: 04.10.2022).
15. Thompson, R., and Happold, C. “The Roots of School Readiness in Social and Emotional Development”. *The Kauffman Early Education Exchange* 1 (2002).
16. Dorado, S. “Social entrepreneurial ventures: different values so different process of creation”. *Journal of Developmental Entrepreneurship* Vol. 11, 04, (2006): 319–343. <https://doi.org/10.1142/S1084946706000453>
17. Mair, J. and Schoen, O. “Successful Social Entrepreneurial Business Models in the Context of Developing Economies: An Explorative Study”. *International Journal of Emerging Markets* 2(1) (2007): 54-68. DOI:10.1108/17468800710718895
18. European Research Network, “The Emergence of Social Enterprise”. Routledge, 2001.
19. William, R., and Miller, S. *Motivational Interviewing: Helping People Change*, 3rd Edition, 2012.
20. Legal issues with regard to business operations and investment in Ukraine. OECD. <https://www.oecd.org/countries/ukraine/34514482.pdf> (accessed: 5.10.2022).
21. European Commission. https://ec.europa.eu/info/index_en (accessed: 25.10.2022).
22. *The Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine: Challenges and Opportunities*. Kyiv, Ukraine and Washington, DC: Pact, 2018.
23. Social business in UA. <https://socialbusiness.in.ua> (accessed: 05.10.2022).
24. Ukrainian companies and human rights during the war. Business & Human Rights Resource Centre. <https://www.business-humanrights.org/en/blog/ukrainian-companies-and-human-rights-during-the-war/> (accessed: 05.10.2022).
25. Biznes statystyka na Prozorro. [Business statistics on the Prozorro]. www.relocate.prozorro.sale (accessed: 5.10.2022). [in Ukrainian].
26. Veterano Group. The Village Ukraine. News of your city. People, places, events. Ukraine news. <https://www.the-village.com.ua/tags/Veterano%20Group> (accessed: 8.10.2022).
27. Veterano Pizza. Instagram. <https://www.instagram.com/veterano.pizza/> (accessed: 8.10.2022).

28. Veterano Brownie. Facebook. <https://www.facebook.com/brownieveterano/> (accessed: 8.10.2022).

29. «Others»: new place in Lviv by Yevhen Klopotenko. TOV «Vydavnychi Dim «Vysoky Zamok». <https://wz.lviv.ua/news/454556-klopotenko-vidkryv-zaklad-u-lvovi> (accessed: 5.10.2022).

30. Cafe«Musafir». URL: <https://www.musafir.com.ua/> (accessed: 5.10.2022).

THE CONCEPTUAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AND NOWADAYS CHALLENGES

Kateryna Davydkova

Postgraduate student,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman (Ukraine)
ORCID 0000-0002-8993-7486

Valentyna Oberemchuk

PhD (Econ.), Associate Professor,
Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman (Ukraine)
ORCID 0000-0001-9385-0714

Abstract. Social problems can accumulate for years in various areas of our life: education, medicine, environmental protection. An effective way is to create organizations that independently generate income to solve social problems based on innovative approaches and solutions. The combination of a business approach and a social component form the concept of social entrepreneurship. The variety of definitions is due to the fact that entrepreneurship, as a type of activity, is based on various scientific disciplines: economics, sociology, business, anthropology, ethics, psychology. The work provides a critical analysis of the definition of the concept of "social entrepreneurship", the definition of a social enterprise, and defines the main features of a social entrepreneur. The obtained results are structured with an emphasis on the main factors affecting the formation of social entrepreneurship. It is suggested that social entrepreneurship should be understood as the process of introducing innovative solutions and ideas with the help of business tools into the country's economic system with the aim of having a social impact on society.

On the basis of the analysis of social enterprises in different locations, the challenges of today, which concern both social entrepreneurship and classical business, have been identified. These challenges relate to the essential issues of creating jobs and directing profits to solve important social problems and help the country. Examples of the functioning of social enterprises in Ukraine in war conditions with the aim of supporting society are given.

Keywords: social entrepreneurship; social enterprise; social entrepreneur; conceptual background; innovative business model.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2022